

CHỈ DỤ-NGỰ BÚT CỦA VUA MINH MẠNG

Lê Thị Toán, Vĩnh Cao*

Trong thời gian 20 năm trị vì (1820-1840), Minh Mạng được coi là vị vua tài giỏi nhất của triều Nguyễn. Thời Minh Mạng đạt được nhiều thành tựu cả trên lĩnh vực kinh tế và văn hóa-xã hội. Chính Minh Mạng hoàn thiện việc phân chia địa giới hành chính của đất nước, thực hiện khuyến nông, sử dụng hiền tài... làm cho Việt Nam đạt được sự thịnh trị nhất trong suốt 143 năm dưới triều Nguyễn. Minh Mạng cũng là vị vua nổi tiếng ban hành nhiều chỉ dụ cấm đạo nghiệt ngã, cùng với rất nhiều chỉ dụ khác trong công việc hành chính hàng ngày. Tiếc là hiện nay, những văn bản gốc này còn lại rất hiếm hoi, tuy nhiên, chúng tôi may mắn được tiếp xúc với một chỉ dụ-ngự bút của vua Minh Mạng, sau khi khảo cứu văn bản, xin được giới thiệu chỉ dụ quý hiếm này với một vài nhận xét như sau.

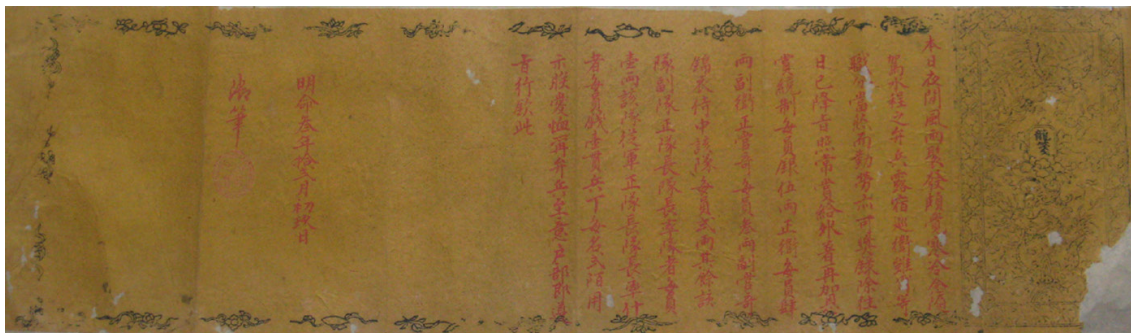
1. Về tình trạng văn bản

Chỉ dụ này của vua Minh Mạng còn gần như nguyên vẹn, chỉ bị rách một vài lỗ nhỏ và rách góc phải dài 8cm tính theo chiều rộng và 5,5cm theo chiều dài của chỉ dụ. Phần nội dung chỉ dụ bị rách một vài nét ở các chữ: chữ *hàn* 寒 ở hàng thứ nhất, chữ *nhĩ* 爾 ở hàng thứ hai, các chữ *chức* 職, chữ *phận* 分 chữ *đương* 當 ở hàng thứ ba. Tuy nhiên, những chữ bị mất nét này vẫn đọc được, nội dung văn bản khôi phục dễ dàng.

Nội dung của chỉ dụ nguyên vẹn, tất cả có 14 hàng với 160 chữ, phần chính văn gồm 12 hàng, 2 hàng cuối ghi niên đại và hai chữ thủ bút, khoảng cách giữa hai hàng này là 3cm. Giấy viết chỉ dụ mỏng, màu vàng.

2. Về hoa văn trang trí, chữ viết và ấn triện

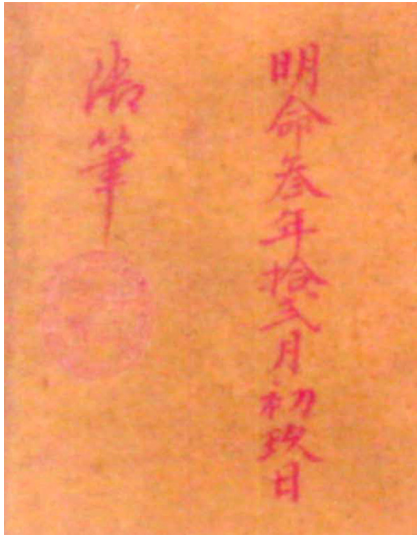
Trang trí xung quanh khung viền nội dung chỉ dụ là dây hoa lá và bát bửu màu đen. Đặc biệt ở chỉ dụ này, bên phải được trang trí một ô hình chữ

Ảnh 1: Chỉ dụ - ngự bút của vua Minh Mạng ban ngày 9 tháng 12 năm Minh Mạng thứ 3 (1822)

* Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế

nhật, rộng 11cm theo chiều dài của chữ dụ và dài 20cm theo chiều rộng, sau ô này mới đến phần ghi nội dung. Viên xung quanh ô hình chữ nhật là khung trang trí hoa thị, giữa trang trí rồng, phụng. Chính giữa có hai chữ *long tiên* 龍箋 nằm trong ô lục giác. Long tiên là loại giấy thường có hình vẽ rồng, dùng để viết văn thơ giao tiếp thù tạc ngày xưa. Toàn bộ trang trí ở ô chữ nhật này, hoa văn và chữ đều màu đen.

Ảnh 2: Ấn Ngự tiên chi bảo và hai dòng cuối cùng của văn bản.

Từ hàng chữ cuối cùng của phần chính văn đến dòng ghi niên đại rộng 13cm để trống không trang trí giống với ô bên trái từ hai chữ *ngự bút* 御筆 đến đường viền cuối cùng của khung trang trí cũng 13cm và để trống với màu vàng của giấy. Toàn bộ chữ viết trên chữ dụ là màu đỏ.

Cuối hai chữ *ngự bút* đóng dấu triện *Ngự tiên chi bảo* 御前之寶, bốn chữ trong dấu triện được xếp thành hai hàng, khắc theo kiểu chữ chân như chữ viết thường ở các sắc phong. Dấu triện hình bầu dục, đường kính ngang 2,5cm, dọc 3cm, có hai đường viền trong và ngoài mảnh, giữa có khắc họa tiết khác với các dấu triện khác, đường viền ngoài thường rất đậm, đường viền 0,5cm.

3. Nội dung

Phiên âm

Bản nhật dạ gian phong vũ tỵ phát, phủ giác hàn lãnh. Niệm tùy giá thủy trình chi biên binh lộ túc tuần vệ, tuy nhĩ đẳng chức phận đương nhiên, nhi cần lao diệc khả tưởng lục. Trừ vãng nhật dĩ giáng chỉ chiếu thường thưởng cấp ngoại, trừ gia ân thưởng Thống chế mỗi viên ngân ngũ lạng, Chính vệ mỗi viên tứ lạng, Phó vệ, Chánh quản cơ mỗi viên tam lạng, Phó quản cơ, Cẩm Y Thị trung Cai đội mỗi viên nhị lạng. Kỳ dư Cai đội, Phó đội, Chánh đội trưởng, Đội trưởng, Suất đội giả mỗi viên nhất lạng. Cai đội tòng quân, Chánh đội trưởng, Đội trưởng suất thập giả mỗi viên tiên nhất quan, binh đình mỗi danh nhị mạch. Dụng thị Trẫm ái tuất nhĩ biên binh chí ý. Hộ Bộ túc tuân chỉ hành. Khâm thử.

Minh Mệnh tam niên thập nhị nguyệt sơ cửu nhật.

Ngự bút

Dịch nghĩa

Đêm nay mưa gió dồn dập, cảm thấy khá rét buốt. Nghĩ đến quan binh hộ giá trên đường thủy, đêm hôm canh giữ, tuy là chức phận đương nhiên

của các người, nhưng vất vả cũng đáng khen thưởng. Trừ (Thánh) chỉ trước đây ban xuống theo lệ thường mà cấp thưởng. Lệnh lại ra ân thưởng cho mỗi viên Thống chế 5 lạng bạc, mỗi viên Chánh vệ 4 lạng bạc, mỗi viên Phó vệ và Chánh quản cơ 3 lạng, mỗi viên Phó quản cơ, Cai đội trong Cẩm Y vệ Thị trung 2 lạng. Ngoài ra mỗi viên Cai đội, Phó đội, Chánh đội trưởng, Đội trưởng, Suất đội 1 lạng. Quân đi theo Cai đội, quân trong thập⁽¹⁾ do Chánh đội trưởng, Đội trưởng dẫn dắt mỗi người 1 quan tiền, binh đinh⁽²⁾ mỗi người 2 mạch.⁽³⁾ Ban cho để tỏ lòng thương xót hết sức của Trẫm. Bộ Hộ tuân chỉ thi hành ngay. Khâm thử.

Ngày mồng chín tháng mười hai năm Minh Mệnh thứ ba (1822).

Ngự bút⁽⁴⁾

Ảnh 3: Nguyên văn chỉ dụ - ngự bút của vua Minh Mạng năm 1822.

4. Một vài nhận xét

- Chỉ dụ này quý hiếm không chỉ vì nó là một trong số rất ít văn bản thuộc loại chiếu chỉ do vua Nguyễn ban hành còn lại đến ngày nay, mà còn là chỉ dụ do tự tay vua Minh Mạng viết.

- Trong rất nhiều chỉ dụ quan trọng được ban dưới một triều vua, không phải chỉ dụ nào cũng được vua đích thân viết ra. Dụ này nhân vua rước Hoàng Thái hậu lên yết lăng Thiên Thụ (Lăng Gia Long) vì sắp đến ngày

húy nhật. Vua trực tiếp thấy binh lính vất vả hộ giá canh phòng lúc rét buốt, tuy không phải là việc quan trọng, nhưng để tỏ lòng thương xót binh lính mà cũng tỏ lòng hiếu kính đối với tôn lãng, nên tự tay viết dụ để ban thưởng. Sau khi thực hiện, chỉ dụ này được Ngự Tiễn văn phòng lưu giữ.

Trong *Đại Nam thực lục chính biên*, *Đệ nhị kỷ*, vào tháng 12 năm Minh Mệnh thứ ba (Nhâm Ngọ) có chép:

“Ngày Mậu Thân, vua rước Hoàng Thái hậu yết lãng Thiên Thu, ban thưởng tiền bạc cho những người tuân phòng canh giữ từ Thống chế trở xuống với mức độ khác nhau. Dụ rằng: Đêm nay mưa gió dòn dập, cảm thấy khá rét buốt. Nghĩ đến quan binh hộ giá trên đường thủy, đêm hôm canh giữ, tuy là chức phận đương nhiên, nhưng vất vả cũng đáng khen thưởng. Đạc cách gia thưởng ngoài lệ thường.”

Ngày Mậu Thân là ngày 8 tháng 12 âm lịch, tức chỉ dụ này được ban ra ngay ngày hôm sau.

- Chỉ dụ này có kích thước nhỏ nhất mà chúng tôi từng thấy, bởi các chỉ dụ mà chúng tôi được tiếp xúc kích thước cũng gần tương đương với các sắc phong, thậm chí bề rộng còn lớn hơn.

- Ấn triện đóng trên chỉ dụ là dấu *Ngự tiễn chi bảo*, lần đầu chúng tôi được thấy trên một văn bản, điều khác là các dấu triện thường thấy đều được khắc theo kiểu chữ triện, còn ở đây được khắc theo kiểu chữ chân, nét mảnh và dễ đọc.

- Cách đóng dấu triện trên chỉ dụ này hoàn toàn khác so với cách đóng các dấu triện trên các sắc phong thời Nguyễn, thường bắt đầu sau niên hiệu của vua ở dòng niên đại. Ở đây, dấu *Ngự tiễn chi bảo* được đóng cuối cùng của văn bản.

- Theo nhà nghiên cứu về ấn chương Nguyễn Công Việt thì “vị trí đóng dấu trên các văn bản, nếu ở những bản phiến, tấu, chỉ dụ thì dấu *Ngự tiễn chi bảo* được đóng ở phần trên dòng ghi niên hiệu năm tháng”.⁽⁵⁾ Tuy nhiên, trên thực tế ở chỉ dụ này dấu *Ngự tiễn chi bảo* lại được đóng ở cuối văn bản của dụ ban thưởng, sau hai chữ *ngự bút*. Có thể vì chỉ dụ này do vua ngự bút nên dấu triện không được đóng bình thường như các văn bản cùng loại.

- Chữ viết chỉ dụ này cũng đặc biệt vì là thủ bút của vua Minh Mạng, người ta thường hay nói “chữ là người”, nhìn những nét chữ thanh thoát mà rắn rỏi, rõ ràng, đủ thấy con người Minh Mạng quyết đoán đến cỡ nào để dẫn đến những quyết sách sáng suốt, cứng rắn trong đường lối trị nước của mình. Chữ viết màu đỏ không giống với các loại sắc phong thường thấy.

- Nội dung của chỉ dụ ban thưởng cho quan, lính thủy binh khi biết họ phục vụ hết mình không kể khó khăn, thể hiện tình thương của vua Minh Mạng, một bậc chí tôn ở trên ngôi cao mà vẫn nghĩ đến những người lính

đang phải chịu “đêm hôm mưa gió, rét buốt”. Điều này cho thấy Minh Mạng không phải là vị vua quá hà khắc, một “Nêro của Việt Nam” như một số người trước đây đã nhận xét, mà chỉ là cách ứng xử bất buộc của một quân vương trước trách nhiệm đối với đất nước. Qua chỉ dụ này cũng cho thấy vua Minh Mạng để ý đến cả những việc rất nhỏ, nhưng có thể ảnh hưởng tới lòng quân rất lớn. Có lẽ đó cũng là một lý do để ông đưa được đất nước đạt đến sự cường thịnh bậc nhất dưới thời Nguyễn.

Chỉ dụ mà chúng tôi đề cập ở trên hiện đang được lưu giữ tại Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế, chúng tôi giới thiệu để bạn đọc có thêm tài liệu tham khảo, nghiên cứu về ấn triện cũng như các tài liệu văn bản được ban hành dưới thời các vua Nguyễn.

L T T - V C

CHÚ THÍCH

- (1) Thập là đơn vị quân lính gồm 10 người.
- (2) Binh đình: chỉ những người tạp dịch trong quân đội để phục vụ quan binh.
- (3) Đơn vị tiền tệ.
- (4) Ngự bút là chữ viết của vua.
- (5) Nguyễn Công Việt. *Ấn chương Việt Nam từ thế kỷ XV đến cuối thế kỷ XIX*, Nxb Khoa học xã hội, 2005, tr. 298.

TÓM TẮT

Bài viết giới thiệu chỉ dụ-ngự bút của vua Minh Mạng, được ban vào năm Minh Mạng thứ 3 (1822). Đây là một chỉ dụ quý hiếm không chỉ vì do tự tay vua Minh Mạng viết, mà nó còn là một trong số rất ít văn bản thuộc loại chiếu chỉ của các vua triều Nguyễn ban hành còn lại đến ngày nay. Nội dung của chỉ dụ ban thưởng cho các quan binh đã vất vả hộ giá khi vua rước Hoàng Thái hậu lên yết lăng Thiên Thụ (lăng vua Gia Long). Dấu ấn triện đóng trên chỉ dụ khắc bốn chữ *Ngự tiền chi bảo*, dấu ấn triện này thường được đóng trên các bản phiên, tấu, chỉ dụ, chúng tôi chưa tìm thấy dấu triện này đóng trên các sắc phong.

Chúng tôi giới thiệu chỉ dụ này để giúp bạn đọc có thêm tài liệu tham khảo khi nghiên cứu về ấn triện cũng như những văn bản được ban hành dưới thời các vua nhà Nguyễn.

ABSTRACT

THE ROYAL DECREE - THE AUTOGRAPH OF MINH MẠNG EMPEROR

The writing introduces the royal decree - the autograph of Minh Mạng emperor issued in the third year of Minh Mạng emperor's reign (1822). This decree is valuable and rare not only because it was written by Minh Mạng emperor, it belonged the minority of documents classified as edicts of Nguyễn emperors that is still preserved. This decree was for granting the soldiers who had strenuously escorted the emperor and his mother to Thiên Thụ tomb (Gia Long tomb). The royal seal imprinted on the decree included such four letters as *Ngự tiền chi bảo*. This seal was often used to imprint on different kinds of royal texts, but we have yet to see its vestiges on the edicts. We introduce this decree in order that readers could have more materials for reference as well as bases to do research on royal seals or texts issued under the Nguyễn emperors.